

ЎЗБЕКИСТОН ҚУРИЛИШ МАТЕРИАЛЛАРИ БОЗОРИДА ИМПОРТНИНГ ЎРНИ

Абдиганиева Ситорабону Муродулло қизи

ТДИУ таянч докторанти

s.abdiganieva@tsue.uz

+998977068993

<https://doi.org/10.5281/zenodo.7380998>

ARTICLE INFO

Received: 20th November 2022

Accepted: 28th November 2022

Online: 30th November 2022

KEY WORDS

Қурилиш, қурилиш
материаллари, бозор,
импорт, экспорт, маҳсулот,
саноат

ABSTRACT

Ўзбекистон қурилиш материаллари бозорида импортнинг ўрнини ривожлантириш истиқболлари ва стратегияларини ёритиб беришга қаратилган ушбу мақолада Ўзбекистоннинг қурилиш материаллари ишлаб чиқариш салоҳияти, импорт ўрнини босувчи қурилиш материаллари ишлаб чиқаришда маҳаллий хом-ашёлардан оқилона фойдаланиш ҳамда қурилиш материаллари ишлаб чиқаришда замонавий технологияларни жорий этиш каби муаммоли масаслар ёритилган.

Хозирги куннинг вазифалари - фуқаролик объектлари ва инфратузилмаларини қуришнинг илғор суръатларига риоя қилиш учун импортни минималлаштириш, шунингдек, асосий қурилиш материаллари тақчиллиги олдини олишдир.

Инновацион технологиялар - инновацияларни изчил амалга ошириш учун мўлжалланган воситалар ва усуллар. Бошқача айтганда, инновациялар тараққиётнинг двигателидир. Ҳеч бир ислоҳот ёки муҳим ишлаб чиқариш қарори уларсиз амалга оширилмайди, чунки янги ғояни ҳаётга татбиқ этиш учун ноёб ишланмалар ва ўзгартирилган ускуналар керак бўлади. Иқтисодий юксалиш даврида, корхоналар ишлаб чиқаришни кенгайтириб, юқори сифатли ускуналарга муҳтож бўлган

даврда замонавий тизимларни жорий этиш айниқса муҳимдир. Бугунги кунда инновацияларни жорий этиш оғир саноат соҳасида ҳам, товар ва хизматлар соҳасида ҳам кенг тарқалган. Иккинчиси аҳолининг барча қатламлари орасида машҳур: умумий товарларга бўлган талаб барқарор, хизматларга эса доимий равишда ўсиб бормоқда. Шундай қилиб, қурилишдаги инновацион технологиялар - ҳар доим долзарб бўлган соҳа - бутун иқтисодий соҳада етакчи роллардан бирини ўйнайди.¹

Қурилиш материаллари импорти ҳажмининг ўсиши мамлакатимизда олиб борилаётган кенг кўламли қурилиш ва реконструкция ишлари билан боғлиқ.

¹ <https://businessman.ru/new-innovacionnye-tekhnologii-v-stroitelstve-ili-stroitelnyx-materialax-znachenie-vnedreniya-innovacionnyx-tekhnologii-v-stroitelstve.html>

Сўнгги йилларда бозорда асосий қурилиш материаллари – цемент ва шишанинг тақчиллиги кузатилмоқда, улар кўп миқдорда импорт қилинади. Энди бизнинг асосий вазифамиз ички бозорни тўлдиришдир. Эндиликда ишлаб чиқариш ва фойдаланиш жараёнида Экологик тоза ва энергия тежамкор қурилиш материалларига устувор аҳамият берилмоқда. Сўнгги тенденция иссиқлик изоляциялаш материалларидан фойдаланиш бўлди.

Бугунги кунда қурилиш соҳасида импорт ўрнини босиш муаммоси долзарб ҳисобланади. Бозорни қурилиш материаллари билан тўлиқ таъминлай олишига қарамасдан, ишлаб чиқарувчилар қиммат импорт қилинадиган хом ашёни сотиб олишга мажбур бўлмоқдалар. Ушбу муаммони тезлик билан ҳал қилиш ҳозирги даврда муаммо, лекин давлат бу йўналишда уриниб кўрмоқда. 2021 йилдан Ўзбекистон тадбиркорларига 14 турдаги қурилиш материалларини ишлаб чиқариш бўйича имтиёзлар берилган.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2021 йил 09 июндаги ПФ-6244-сонли “Худудларнинг саноат салоҳиятини оширишга доир қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”ги қарорида кўрсатилган.² Ушбу ҳужжатда қайд этилиши бўйича охириги 4 йил ичида ишлаб чиқариш ҳажми 23 % га ошган. Лекин, металл бўлмаган материалларнинг ўрганилган конларининг аксарияти мамлакат худудларида ўзлаштирилмаганлиги

сабабли, бозор қурилиш материалларига бўлган талабни импорт ҳисобидан кўпроқ қоплаши керак деган фикрдамиз.

Тадқиқот ишимизда келтирилган қурилиш соҳасидаги импорт ўрнини босиш муаммоси кўп йиллар давомида долзарб бўлиб келган. Ўзбекистон қурилиш индустрияси бозорни зарур қурилиш материаллари билан тўлиқ таъминлай олишига қарамай, ишлаб чиқарувчилар қимматбаҳо импорт хомашёсини сотиб олишга мажбур.

Мавзуга оид адабиётлар таҳлили

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2018 йил 14 ноябрдаги “Ўзбекистон республикиси президенти қурилиш соҳасини давлат томонидан тартибга солишни такомиллаштириш қўшимча чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПФ - 5577 – сонли фармонда қурилиш соҳасини давлат томонидан тартибга солишни такомиллаштириш, инвестицияларни жалб қилиш учун қулай шарт-шароитлар яратиш, қурилиш тармоғи кадрларини профессионал тайёрлаш, қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш тизимининг самарадорлигини оширишга алоҳида эътибор қаратилган.⁽¹⁾

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 23 май 2019 йилдаги ПҚ-4335-сонли “Қурилиш материаллари саноатини жадал ривожлантиришга оид қўшимча чора-тадбирлари тўғрисида”ги Қарорида Республикамизда рақобатбардош маҳсулотларни ишлаб чиқариш ва экспорт қилиш бўйича барқарор ўсиш суратларини таъминлаш, шунингдек, корхоналарни модернизация қилиш, техник ва технологик янгилашга қаратилган

² Президент Ш.М.Мирзиёевнинг 2021-йил 09 июндаги “Худудларнинг саноат салоҳиятини оширишга доир қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”ги 6244-сонли фармони.

қурилиш материаллари саноатидаги таркибий ўзгартиришларни янада чуқурлаштириш юзасидан тизимли ишлар амалга оширилмоқда.

Ҳайитов О.Б эса “Ўзбекистон қурилиш материаллари бозорида импортнинг ўрни” номли илмий мақоласида Ўзбекистондаги уй-жой қурилиши асосан ҳар қандай ҳаридорга сотиш учун кўп қаватли ва яқка тартибдаги турар жой биноларини қурувчи хусусий қурилиш команиялари томонидан амалга оширилишига эътибор қаратган. Нуримбетов Р.И “Ўзбекистонда уй-жой фондини бошқариш соҳасида рақамли технологияларни амалиётга тадбиқ қилиш” номли мақоласида Уй-жой коммунал хизмат кўрсатиш бозори иштирокчилари-бошқарув ва ресурслар билан таъминловчи ташкилотлар, давлат органлари, шунингдек мулк эгаларининг ахборот ўзаро ҳамкорлигини кўриб чиқиш зарурлигини таъкидлаган.

Абдурахмонов М “Ўзбекистон қурилиш материаллари саноатини ривожлантириш” номли илмий мақоласида Ўзбекистоннинг рудали ва норудали фойдали қазилмаларга бой худудларлари ҳақида сўз юритиб, мавжуд минерал ҳомашё ресурсларидан оқилона фойдаланиш чора-тадбирларини келтириб ўтган.

Тадқиқот методологияси

Мустақиллик йилларида Ўзбекистон шаҳарларининг қиёфаси тубдан ўзгарди, кўплаб ноёб объектлар барпо этилди: янги метро линияси, кўприklar, йўл ўтказгичлар, турар-жой бинолари, маданият муассасалари фойдаланишга топширилди. Республика пойтахти, вилоят марказлари юксак маданият ва меъморчиликка эга замонавий

шаҳарларга айланиб бормоқда. Мамлакатимиз бўйлаб янги ишлаб чиқариш объектлари, уй-жойлар, жумладан, қишлоқ жойларда мактаблар, тиббиёт муассасалари ва бошқа ижтимоий соҳа объектларини кенг кўламда қуриш ва реконструкция қилиш ишлари бошлаб юборилди. Ва буларнинг барчаси, бошқа маҳсулотлар қаторида, юқори сифатли замонавий қурилиш материаллари мавжудлиги билан боғлиқ.

Таҳлил ва натижалар

Хозирги мамлакатимиз қурилиш материаллари бозорида “Кнауф” халқаро компанияси 2021 йилда Фароғона водийсида гипсокартон ва қуруқ гипс аралашмалари ишлаб чиқарадиган завод ишга туширилган. Ушбу компания бозорга 17 млн. квадрат метр гипсокартон ва 40 минг тонна қуруқ гипс аралашмалари ишлаб чиқарган. “Кнауф” халқаро компанияси иқтисодиётимизга 90 миллиондан ортиқ еврода сармоя киритди. Шунингдек, Тошкент металлургия заводи фодаланишга топширилди, завод замонавий итальян ускуналари билан жиҳозлангандир, бу эса ўз-ўзидан халқаро стандартларга мос юқори сифатли маҳсулотлар, яъни рухланган ва полимер қопламали совуқ совуқ прокатланган рулон ишлаб чиқариш имконини беради. Завод маҳсулотлари қурилиш соҳасида талабларга эга, буларга металл черепицалар, ҳаво ўтказгичлар, седвич панеллар, эгилган профиль, ЛСКТ ишлаб чиқариш киради. Истеъмолчилар Хитойдан аслида халқаро стандартлар сифат кўрсаткичларига тўғри келмайдиган ва қисқа вақтда ўз хусусиятларини йўқатадиган рухланган ва полимер

қопламали совуқ прокатланган рулонларнинг импорт қилишини биладилар.

Цемент импорти учун нол божхона тўлови (30 фоизни ташкил этди) ва қурилиш ишларининг ўсиши фониди ўзбекистон цемент импорти икки баравар оширди. 2021-йилда мамлакатимизга 50,5 миллион долларга 1 миллион тонна цемент импорт қилинди, бу ўтган йилга нисбатан 515,1 минг тоннага кўпдир. Таққослаш учун, 2020 йилда 313 миллион долларга 2,5 миллион тонна цемент импорт қилинган. Ушбу қурилиш материалнинг асосий қисми Қозоғистондан импорт қилинади - 498,3 минг тонна ушбу қурилиш материалнинг асосий қисми Қозоғистондан импорт қилинади - 498,3 минг тонна. Кейинги ўринларда Қирғизистон - 278,5 минг тонна, Тожикистон - 234,7 минг тонна, Эрон - 10,8 минг тонна, Туркманистон - 8600 тонна.

Вилоят кесимида Тошкент шаҳри 496,6 минг тонна, Фарғона вилоятига 194 минг тонна, Андижон вилоятига 183,7 минг тонна, Наманган вилоятига 54,4 минг тонна, Сурхондарё вилоятига 43,8 минг тонна, Тошкент вилоятига 30 минг тонна цемент етказиб берди.

Маҳаллийлаштириш дастури доирасида жами 950 миллиард долларлик 17 та лойиҳа бўйича қурилиш материаллари ишлаб чиқариш режалаштирилган. Бу уларнинг импорти 86 миллион долларга қисқартириши кутилмоқда.

Энг муҳими, 2022-йилда сармоя киритиш борасида изчил ишлар амалга оширилмоқда. Хусусан, соҳага 1,4 миллиард доллар хорижий сармоя, жумладан, 1,16 миллиард доллар

тўғридан-тўғри инвестициялар йўналтирилиши кўзда тутилган.

Бу маблағлар ҳисобидан мутасадди ташкилотлар қиймати 369,4 миллион долларлик 12 та лойиҳани ишга туширади. Хусусан, қуйидаги маҳсулотларни ишлаб чиқарувчи корхоналар ташкил этилади:

- 1,8 млн тонна цемент клинкери
- 29 миллион квадрат метр керамик плиткалар
- 1,1 миллион тонна цемент
- 850 минг куб метр газбетон блоклари
- 3,5 минг квадрат метр винтли михлар
- 50 минг тонна темир-бетон буюмлари ва аспҳалт

-2,8 миллион квадрат метр керамик плиткалар ва фризлар.

2021-йилда 24,2 триллион сўмлик маҳсулот ишлаб чиқарилди: 28 миллион квадрат метр қурилиш ойнаси, 15,4 миллион тонна цемент, 22 миллион квадрат метр керамик плитка, 2,6 миллион рулонли девор қоғози, 68 миллион квадрат метр гипсокартон.

2021 йили қурилиш маҳсулотлари экспорти 400 миллион долларни ташкил етди. маҳаллийлаштириш дастури доирасида 17 турдаги 1,2 триллион сўмлик маҳсулот ишлаб чиқарилди.³

Ўзбекистон қурилиш материаллари импорти камайтирди. АҚШ 1 млрд. долларига яқин қурилиш материаллари импорт қилинди.

“Ўзсаноатқурилишбанк” томонидан қурилиш соҳасида амалга оширилаётган лойиҳалар учун 300 миллион долларлик кредит линияси очилди. Мазкур банк орқали давлат

³ «Ўзсаноатқурилишматериаллари» уюшмаҳисоботларидан олинган

бюджетидан қўшимча 200 миллион доллар ажратилди.

Маълумотларга кўра, янги турдаги қурилиш ва пардозлаш маҳсулотлари ишлаб чиқариш лойиҳаларига 15 миллиард сўмгача миқдорда кафолатлар берилляпти. Бундан ташқари, бундай ишлаб чиқарувчиларга миллий валютадаги кредитлар бўйича тўловлар Марказий банк ставкасининг 10 фоиздан, шунингдек, хорижий кредитлар бўйича 50 фоиздан ортиқ миқдорда тўланади.

Бу имкониятлар қурилиш материаллари ишлаб чиқаришни 40 фоизга ошириш, маҳсулот турларини кенгайтириш ва импорт ўрнини босиш имконини беради.⁴

Тадқиқот натижаларининг муҳокамаси

Ўзбекистон фойдали қазилмаларга бой. Унинг ҳудудида ғишт, семент, керамика хомашёси, арра тош, гипс, оҳактош, бетон учун агрегатлар ва бошқаларнинг 520 дан ортиқ конлари топилган. Улар негизида боғловчи, иссиқлик изоляцион ва том ёпиш материаллари ишлаб чиқарувчи корхоналар, шунингдек, керамика заводлари, шиша, асбест-семент ва бошқа маҳсулотлар ишлаб чиқарувчи корхоналар фаолият кўрсатмоқда.

Қурилиш саноати ва қурилиш материаллари саноати ўзаро боғлиқдир. Монолит ва йиғма-монолит уй-жой қурилишининг ривожланиши цемент саноати ва темир-бетон буюмлари заводлари ишлаб чиқариш ҳажмининг ошишига олиб келди. Девор

материалларига бўлган талабларнинг ортиши мавжуд ишлаб чиқариш объектларини уяли бетон, кўп бўшлиқли ва қопламали ғиштлардан ясалган конструкциялар ва қисмларни ишлаб чиқаришни қайта профиллашга мажбур қилди. Қурилиш кулолчилиги корхоналарида янги турдаги кафел, чинни кошнлар ва сунъий тош ишлаб чиқарилмоқда. Полимер материаллар саноати юқори сифатли маҳаллий линолеум ва Европа стандартларидаги пластмасса қувурларни ишлаб чиқаради.

Янги ишлаб чиқарувчиларнинг бозорга кириши учун асосий тўсиқ - молиялаштириш манбаларининг етишмаслиги ва хом ашёнинг мавжудлиги.

Чет эллик инвесторнинг 51 фоиз акциясига эгаллик қилиши ижобий натижа бермади, чунки акцияларни сотиб олиш тўловларини ўтказиш мажбурияти шу пайтгача бажарилмаган. Қурилиш ойнаси маҳсулотлари бозорида иккита хўжалик корхонаси фаолият кўрсатмоқда - булар "Кварс" АЖ ва "Ғазалкент ойна" АЖ. Умумий ишлаб чиқариш қуввати 13300 минг кв.м. 2 мм га тенг, бу эса республиканинг ушбу маҳсулотга бўлган талабини қондириш имконини беради (8800 минг кв.м.).

Хозирги мамлакатимиз қурилиш материаллари бозорида "Кнауф" халқаро компанияси 2021 йилда Фароғона водийсида гипсокартон ва қуруқ гипс аралашмалари ишлаб чиқарадиган завод ишга туширилган. Ушбу компания бозорга 17 млн. квадрат метр гипсокартон ва 40 минг тонна қуруқ гипс аралашмалари ишлаб чиқарган. "Кнауф" халқаро компанияси

⁴ <https://tafsilar.info/jekonomika/uzbekistan-rasshirjaet-proizvodstvo-strojmaterialov/>

иқтисодиётимизга 90 миллиондан ортиқ еврода сармоя киритди. Шунингдек, Тошкент металлургия заводи фодаланишга топширилди, завод замонавий италян ускуналари билан жиҳозлангандир, бу эса ўз-ўзидан халқаро стандартларга мос юқори сифатли маҳсулотлар, яъни рухланган ва полимер қопламали совуқ совуқ прокатланган рулон ишлаб чиқариш имконини беради. Завод маҳсулотлари қурилиш соҳасида талабларга эга, буларга металл черепицалар, ҳаво ўтказгичлар, седвич панеллар, эгилган профиль, ЛСКТ ишлаб чиқариш киради. Истеъмолчилар Хитойдан аслида халқаро стандартлар сифат кўрсаткичларига тўғри келмайдиган ва қисқа вақтда ўз хусусиятларини йўқатадиган рухланган ва полимер қопламали совуқ прокатланган рулонларнинг импорт қилишини биладилар.

Хулоса ва таклифлар

Қурилиш материаллари саноати Ўзбекистон иқтисодиётининг етакчи тармоқларидан биридир. Республикада аҳоли пунктлари инфратузилмасини ривожлантириш бўйича амалга оширилаётган кенг кўламли лойиҳалар унинг ривожланишига туртки бўлди. Саноат объектлар қурилишини барча турдаги материаллар – цемент, оҳак, гипс, девор, том ёпиш, пардозлаш ва

гидроизоляция материаллари, санитар-керамика – жами 100 дан ортиқ турдаги асосий қурилиш маҳсулотлари билан таъминлайди. Бу нафақат ички бозор талабини қондириш, балки цемент, шиша, том ёпиш материаллари, мрамр ва гранит плиталарини ҳам катта ҳажмда экспорт қилмоқда. Қурилиш материаллари ишлаб чиқаришни ривожлантиришнинг устувор йўналишлари республика иқтисодиёти ва ижтимоий соҳа эҳтиёжларидан келиб чиққан ҳолда шакллантирилади.

Ҳар йили ишлаб чиқиладиган давлат инвестиция дастурлари ва маҳаллийлаштириш дастурлари муҳим меъёрий ҳужжатлар бўлиб, уларда истиқболли лойиҳалар рўйхати, илғор технологияларни жорий этиш босқичлари, янги турдаги маҳсулотларни чиқаришни ташкил этиш кўрсатилган.

Сўнгги йилларда бозорда асосий қурилиш материаллари – цемент ва шишанинг тақчиллиги кузатилмоқда, улар кўп миқдорда импорт қилинади. Энди бизнинг асосий вазирамиз ички бозорни тўлдиришдир. Эндиликда ишлаб чиқариш ва фойдаланиш жараёнида Экологик тоза ва энергия тежамкор қурилиш материалларига устувор аҳамият берилмоқда.

References:

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2018 йил 14 ноябрдаги «Қишлоқ хўжалигида билим ва инновациялар тизими ҳамда замонавий хизматлар кўрсатишни янада ривожлантириш тўғрисида»ги ПФ-5577-сонли Фармони
2. Қосимов Ғ.М. Менежмент: Олий ўқув юртлари талабалари учун дарслик. Т.: Ўзбекистон, 2002. 256 б.
3. Фуломов С.С. Менежмент асослари: Иқтисодиёт йўналишидаги Олий ўқув юртлари учун ўқув қўлланма. – “Шарқ”, 2002, 117 – б.

4. <https://www.gazeta.uz/ru/2021/06/15/building-materials/>
5. <https://e-cis.info/news/566/94024/>